

KERTINĖ PARAŠTĖ

Į laisvę su daina

Besirengdami septintajai JAV ir Kanados lietuvių Dainų šventei, trumpai peržvelkime dainos reikšmę tautiniam atgimimui. Lietuvos tautinis atgimimas buvo pradėtas su dainomis ir vėliavomis. Taip rodė viso pasaulio televizija ir spauda. Visas pasaulis žiūrėjo ir stebėjosi... keisti žmonės tie lietuviai! Ir niekas tikėti negalėjo, kad Lietuvoje vyksta revoliucija. Net Kremlius netikėjo. Visi važiuo pasižiūrėti, kaip į atlaisvintus. Su dainomis, žvakutėmis ir šokiais — nejaugi tai revoliucija?

Atvažiuojantys reporteriai nematė barikadų, Molotovo kokteilių ir kinžalių. Aiškiai matė, kad Lietuva — tai ne Libanas. Nėbuvo bombų sprogdinimų nei gaisrų. Ir šoko ne „Kardų“ šokių, bet „Blezingėlė“. Atvažiuojantieji pasidarė išvada, kad tuo šokiui, mosuojant nosinaitėmis, buvo atsisveikinama su praeitimi.

Kremlius iš pradžių net nežinojo ir nesiorientavo, kaip reikėtų reaguoti. Tik kuomet Lietuva paskelbė savo nepriklausomybės atstatymą, tai ėmė susi-gaudyti. Jiegiu būtų ne tik Markso raštus, bet ir šventraščių paskaitę, tai būtų atsiminė ir žinoję, kad žydai giesmėmis ir trimaitais Jericho sienas sugriovė. Tik tuomet ir Kremliaus vyrai pamatė ir suprato, kad ir dainos turi griaujamąją galią. Tad pradėjo automatais ir tankais gra-sinti.

Dainos turi ne tik griaujamąją, bet dar daugiau jungiamąją galią. Tai yra dvasinių išgyvenimų proveržis, kuris turi ne tik jungiančios, bet ir raminančios galios. Prie televizijos bokšto Vilniuje lietuviai su dainomis prieš tankus stovėjo. Su dainomis jie gynė ir apgynė Aukščiausiosios Tarybos rūmus.

Spaudos draudimo laikais knygnešius į Sibirą dainomis išlydėdavo. Vaziuojančius į Ameriką taip pat su dainomis lydėjo. Galbūt iš to laikotarpio yra liūdna daina: „Sudie, kvietkeli, tu brangiausias...“ Liūdno buvo mūsų dainos, kaip ir tautinis likimas. Be to, Lietuvos gamta rami, idiliška, tad ir mūsų dainos švelnios ir subtilios, apie ramumą, dobilėlį ar lelijėlę. Lietu-vės dirbdamos dainuodavo ir savo dainas jausdavo į drobių raštus.

Išvykdami į tolimus kraštus, ypač moterys, pasiimdavo sąvą lietuviškos žemės, rūtų sėklas mazgelyje ir lietuvišką dainą. At-plaukę į Ameriką pradėjo steigti savo parapijas, organizuoti chor-us ir „giedorių brolijas“. Gal Muzikologijos archyve Chicago'je būtų galima surasti, kuomet ir kur susiorganizavo pirmieji lietu-viški chorai ir kitas detales. Bet tai jau būtų atskira studija. Šia proga tik noriu išskirti beveik jau užmirštą faktą, kad šiemet sueina 75 metai nuo pirmosios Dainų šventės Amerikoje, kuri įvyko 1916 metais Chicago'je.

Septintoji Dainų šventė jau ne už kalnų — gegužės 26 dieną. Choral intensyviai dirba ir ren-giasi, kad šventė būtų įspūdinga. Šventėje dalyvaus daugiau kaip tūkstantis choristų (įskaitant jaunuosius). Taip pat beveik pora šimtų šokėjų. Dainų švenčių esmė nėra vien dainos, šios šventės yra ir didžiulė mūsų tautinė manifestacija. Išeivija turi pati save pamatyti ir garsiai praeityje! Mums pavyzdžiui turi būti Vilniaus televizijos žinių pranešėjai, kurie, šturmuojant bokštą ir aidint šūviams, tautai ir pasauliui skelbė: „Čia Lietuva... mes dar gyvi!“

Rengimo komitetas, vadovau-jamas Stasio Baro, taip pat inten-syviai dirba. Dabar svarbiausias bokštą ir aidint šūviams, tautai ir pasauliui skelbė: „Čia Lietuva... mes dar gyvi!“

Muzikos šventė, kurios sudėtyje yra Chicago's Lietuvių operos pa-statymai, Dainų šventė, JAV LB Kultūros tarybos premijų šventė ir kiti renginiai, yra visos išeivijos reikalas. Tai nėra tik rengimo komiteto ar čikagiečių rūpestis, bet visos išeivijos! Tad visos išeivijos išsijungimas ir jos parama yra reikalingi. Pasistenkime, kad ši šventė tinkamai repre-zentuotų ne tik išeiviją, bet ir at-gimstancią Lietuvą!

Juozas Žygas

Pirmosios Lietuvos nepriklausomybės atstatymo metinės

Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo, paskelbto Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 metų kovo vienuoliktosios dienos aktu, metinės turbūt visur minėjome pakilia ir ryžtinga nuotaika, nors ir perversa dar taip neseniai Vilniuje įvykdyto sovietinio smurto pergyvenimo. Chicago'je šios sukakties minėjimą pradėjo „Margutis“ kovo 10 dieną, sekmadienį, šventei skirta programa, prieš prasi-dedant tą pačią dieną jo ruošiamam koncertui. Kovo 11 dieną, pirmadienį, Chicago's miesto centre vyko daugialypė šventės programa, pavadinta „Freedom Reborn“ — mokslininkų simpoziumas „Baltų krizė: ekonominės, teisinės ir geopolitinės perspektyvos“, demonstracijos, tautinio solidarumo vakaras — kuria or-ganizavo Lithuanian Hotline, JAV Lietuvių Bendruomenės Krašto valdyba, VLIK'as, ALT'a ir Americans for Lithuania's Freedom. Tai, žinoma, tik dalis Kovo vienuoliktosios šventės momentų Chicago'je — pavyzdžiui, kovo 15 dieną Chicago's priemiestio Arlington Heights Memorial Library amerikiečių pa-stangomis, su draugu lietuvių pa-galba, vyko simpoziumas: „Road to Freedom: Baltic States vs. the Soviet Union“. Šiame numeryje spaus-dinami „Margučio“ radijo programos vedėjo Petro Petručio, Lietuvos generalinio konsulo Chicago'je Vaclovo Kleizos, „Margučio“ pa-tikėtinių tarybos pirmininko Valdo Adamkaus ir ilgamčio „Margučio“ bendradarbio Leono Narbučio žodžiai, pasakytį šventės minėjime; taip pat dedamas reportažas apie simpoziumą „Baltų krizė“. Tikimės, jog gal viena kita iš šių minčių, jei ne visos kartu, padės mums orientuotis kur ir kaip kreipti savo pastangas dėl Lietuvos šiuo metu, sutvirtins mus tame ilgame kelyje į jos laisvę, dėl kurios kai kurie sausio 13-osios naktį jau atidavė „savo paskutinį, pilną pasišventimo saiką“.

PETRAS PETRUTIS:

Mieli broliai, sesės,
Praėjusiais metais, kovo 11 dieną, Lietuvos Aukščiausioji Taryba paskelbė Lietuvos nepri-klausomybės atstatymą. Pra-ėjusiais metais, tą pačią dieną, čia, Jaunimo centre, minėjome

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis vienoje Aukščiausiosios Tarybos sesijoje šiais metais Aukščiausiosios Tarybos rūmuose, Vilniuje.

„Margučio“ steigėjo Antano Vanagaičio gimimo 100 metų sukaktį. Tasyk pakilia nuotaika ir jautriais žodžiais, Lietuvos himnu ir „Lietuva brangi“ dainos žodžiais sutikome iš Vilniaus atėjusią žinią.

Šiandien Vilniuje, Nepriklausomybės aikštėje, susirinkę vaikai rašė sveikinimus ir linkėjimus, kurie bus rytoj įteikti Vytautui Landsbergiui, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui. Mes gi, Chicago's ir apylinkių visapusių Lietuvos nepriklausomybės atstatymu ir įteisinimu.

Rytoj, kovo 11 dieną, Vilniuje šaukiamas Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos iškilmingas posėdis. Rytoj rengiamos eisenos, minėji-mai, koncertai. Rytoj Vytautui Landsbergiui bus įteikta norvegų klausomybės atstatymą. Pra-ėjusiais metais, tą pačią dieną, čia, Jaunimo centre, minėjome

raciją ir tautinio solidarumo vakaras.

VACLOVAS KLEIZA:

365 dienos pažymėtos džiaugs-mu, nusivylimu, nerimu, viltimi, laukimu, kova ir krauju. Tauta tarsi jaudrinta jūra bangavo su kiekviena diena, vis atsimuš-dama į kietos realybės krantą. Per tuos vienerius metus pasiekta daug. Išvermingai išsilaikyta blokados laikotarpio. Aukščiausioji Taryba sistemingai dirba ir deda pamatus naujam, savarankiskam valstybiniam gyvenimui. Mezgami kontaktai su įvairių kraštų vyriausybėmis. Ir Islandija jau išreiškė, o Čekoslovakija pažadėjo diplomatinį pripažinimą. Vieningai ir didvy-riskai pasipriešinta okupanto agresijai, pareikalavusiai kraujo aukų. Pravesta sėkminga visų gyventojų apklausa, dar kartą aiškiai parodžiusi pasauliui tau-tos pasiryžimą būti laisva. Antra

Nors pralietas kraujas Vilniu-je ir nedviprasmiškas tautos pasisakymas už savo ateitį turėjo pasauliui parodyti mūsų aiškų, vieningą ryžtą būti laisvais, deja, atrodo, jog pasaulis dar nėra pilnai mūsų supratęs, o gal ir nenori suprasti. Todėl mūsų pareiga stiprinti savo pastangas ir toliau apeliuoti visais įma-nomais būdais į pasaulio sąžinę tol, kol ji bus pilnai įtikinta ir supras, kad lietuvių tauta turi teisę būti laisva ir jos pastangos turi būti remiamos taip pat, kaip laisvė buvo ginama Persų įlankoje.

Tautos nariai per šiuos metus daugiau suartėjo, užmezgė tarp savęs artimesnius ryšius. Tačiau reikia dar didesnio atvirumo ir dar didesnio tarpusavio pasi-tikėjimo. Šiandien negalime vieni kitiems kelti sąlygas. Pasi-tikėjimas žmogumi ir jo gera valia turi būti mūsų santykia-vimo pagrindu. Bus nusivylimų, bus kartesnių momentų, bet tai negali būti kliūtimi, siekiant bendro tikslo. Lietuvai pri-valome talkinti, ją remti, jai padėti. Ne visuomet pilnai suprantame tenykščius užsi-mojimus ir planus. Kartais jie gal ir nerealiai atrodo. Bet leiskime lietuviams tėvynėje

tiesti savo likimo kelią. Ne visuomet privalome su jais sutikti, bet visuomet privalome vieni kitų išklausti ir ieškoti bendrų išei-ties taškų. Šiuo metu Lietuva stiprina mus, bet ir mes Lietuvą stipriname. Simboliška, kad Kovo 11-oji yra Gavėnios laiko-tarpys. Kaip po Gavėnios ateina Velykos, taip ir Lietuvai ateis nepriklausomo gyvenimo prisi-kėlimas, nes, poeto Vinco Kazoko žodžiais tariant, „Neklausk, ar upė nori tekėti, ji teka. Neklausk, ar tauta nori gyventi — ji gyvena. Mano tauta kaip upė. Ji gyvena ir teka“.

VALDAS ADAMKUS:

Prieš metus Vilniuje Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Ta-ryba, reikšdama tautos valią, atstatė Lietuvos valstybės suve-reninių galių vykdymą ir tuomi paskelbė pasauliui, kad Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė. Minučių laiku džiaugsmo banga atvilnijo iš Lietuvos į šią salę. Girdžiu ir matau tą džiaugsmą ir tas džiaugsmo ašaras dar ir šiandien, kai sveikinome Lietuvą ir patys save. Per tuos metus kūrybinis darbas jungė visus, ne tik Lietuvoje, bet ir ten, kur buvo bent keletas lietuvių. Atsilipta buvo į pozityvų darbą, atsilipta ir pavojus ir trūkumas. Pasaulis sutiko mūsų tautos sprendimą arba su simpatijomis, arba su šaltu abejingumu. Vieniems tai buvo neteisieta, neprimtina. Kitiems per greitą. Tačiau niekas negalėjo paneigti, kad tai buvo autentiška, demokratiniu procesu pareikšta tautos valia, kad mes gyvi ir likime ne tik gyvais, bet ir laisvais.

Lietuvių tauta pasauliui gyvy-bių auka visą tai patvirtino šių metų sausio 13 dieną, o vasario 9 dienos balsavimu įtvirtinome savo neatšaukiamą sprendimą. Šiandien mintimis jungiamės su tautiečiais tėvynėje. Minint pirmąsias Kovo 11-osios metines, prašau Jūsų visų pritarimo pasveikinti Lietuvos Aukščiau-siąją Tarybą, pasiunčiant Aukš-čiausiosios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui šį sveikinimą:

Kovo 11-osios dienos aktas yra ne vien lietuvių tautos pa-reiškimas pasauliui, išsakantis josios sprendimą gyventi laisvai ir nepriklausomai. Tai priminimas pasauliui prigimtosios teisės tau-toms ir žmogui būti laisvais. Už šią teisę šiais metais lietuvių tauta paaukojo geriausių savo sūnų ir dukterų gyvybes. Pirmųjų kovo 11-osios dienos akto paskelbimo metinių proga, mes siunčiame per Aukščiausiąją Tarybą visai lietuvių tautai mūsų tyriausius jausmus ir sveikinimus, pareikš-dami Jums mūsų solidarumą ir paramą visuose Jūsų darbuose ir žygiuose.

LEONAS NARBUTIS:

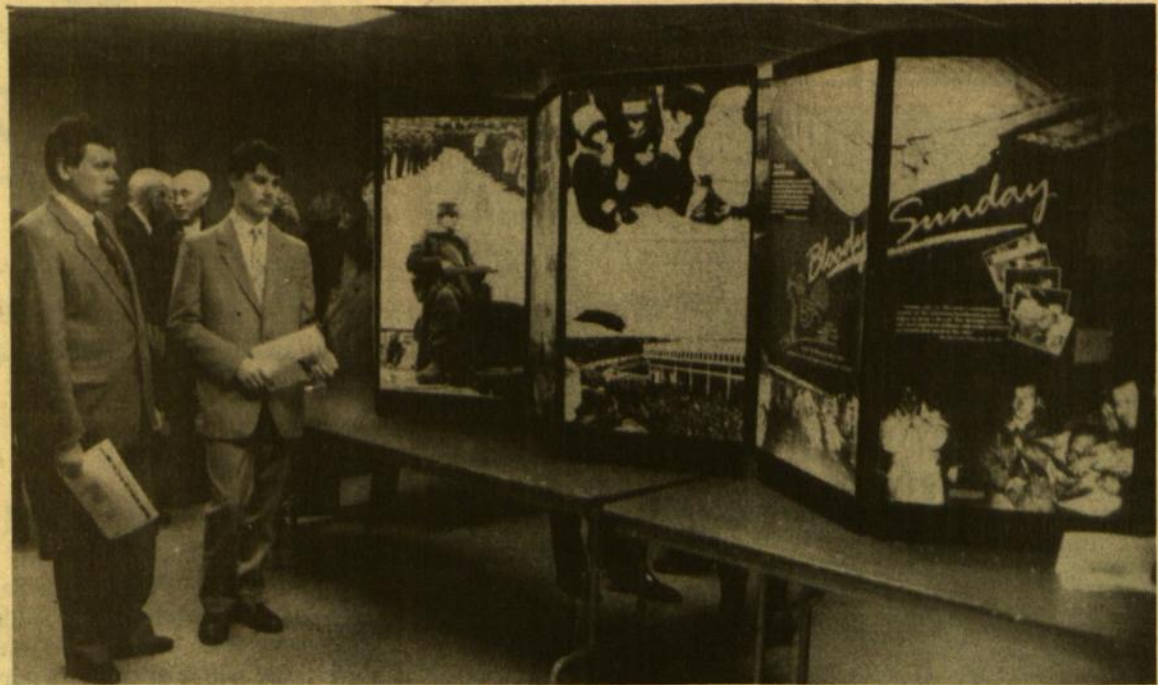
Ištraukos iš Gintauto Misiuke-vičiaus laiško žuvusiam draugui Ri-mantui Juknevičiui (Forumas, Nr. 1 [19], 1991 m. sausio 29 d.).

Kai gulėjai pašarvotas mo-kyklos aktų salėje, ir prie karsto sargyboje, keisdami vieni kitus, stovėjo mokyklos ir studijų drau-gai, Artūras, bendras mūsų kiemo draugas, pasakė keistus (Nukelta į 2 psl.)

„Tegyvuoją Nepriklausoma Lietuva!“ — 1990 metų kovo vienuoliktoji Vilniuje.

Vytauto Ylevičiaus nuotrauka

Paroda „Bloody Sunday“, paruošta Lietuvių religinės šalpos, ištatyta Vasario šešioliktosios minėjimo Kultūros židiny, New York'e. Kairėje stovi atvykę į JAV stažuotis Kauno technologijos instituto dėstytojai Borisas Seminogolovas ir Evaldas Darškus.

Vytauto Maželio nuotrauka

Simpoziumas „The Baltic Crisis“

Kovo 11 dienos proga Chicago'je, State of Illinois Building pagrindinė auditorijoje, suruoštas simpoziumas „The Baltic Crisis“. Jį suorganizavo Lithuanian Hotline darbuotoja Eglė Paulikienė su talkininkais. Simpoziumą moderavo David Roth, kuris yra American Jewish Committee Institute for American Pluralism direktorius. Simpoziumo dalyviai: Richard Ebeling, Hillsdale College ekonomijos profesorius, Siim Soot, geografijos profesorius University of Illinois at Chicago, Aleksandras Štomas, politinių mokslų profesorius Hillsdale College, ir Zigurds Zile, teisės profesorius University of Wisconsin at Madison.

Siim Soot savo tema pasirinko pasikeitimus gyventojų skaičiuose Baltijos valstybėse. Jis pažymėjo, kad gyventojų skaičiaus mažėjimas derinasi su sovietine strategija — mažėjant skaičiui, mažėjo ir tautinių grupių svarba. Štai Estijoje iš 1940 metais buvusių 1.1 mil. estų 1990 metais randama tik 0.9 mil. Latvijoje nuo 1940 metais 1.5 mil. latvių skaičius krinta iki 1.3 mil. 1990 metais. Tik Lietuvoje gyventojų padaugėjo: 1940 metais buvo 2.9 mil., o 1987 metais — 3.6 mil. Ir Lietuvoje išliko 80% lietuvių. Tik Armėnijoje vietinių gyventojų nuosimtis didesnis. Tačiau ir Lietuvos augimas labai nežymus. Štai 1920 metais Lietuvoje buvo 2.7 mil. gyventojų. Ir 1920 metais buvo 2.8 mil., o dabar — 18.8 mil. Kenijoje tada — 2.6 mil., o dabar — 25 mil.

Kodėl taip mažas žmonių prieauglis Baltijos valstybėse? Tai rodo, ką darė svetimųjų okupacija, sunkios ekonominės sąlygos, deportacijos ir politinės emigracijos. Tačiau ir dabar negalima kalbėti apie Baltijos valstybes kaip mažytes — jų gyventojų skaičius sudėjęs yra 7.5 milijonai žmonių. Nors prezidentas Bush savo State of the Union kalboje sakė: „Europa vientisa ir laisva“, Soot mato tai greičiau kaip siekį Europos ateitį, nes dabar Baltijos valstybės tebėra Antrojo pasaulinio karo aukos.

Zigurds Zile sustojo prie trijų posakių, kurie įtaigauja teisinės Baltijos valstybių padėties supratimą, paliečia šių valstybių siekių teisėtumo bylą ir pakerta supratimą, kaip šios valstybės galėtų vystytis po savo nepriklausomybės paskelbimo.

1 Gorby = Abraham Lincoln. Tai klaidinga analogija, kurioje vienas aspektas atstovauja visumai. Vienintelis bendras bruožas: abu stengiasi išsaugoti sąjungą. Tačiau yra dideli skirtumai: Amerikoje Šiaurės ir Pietų valstybės buvo apgyventos žmonių, kurie atvyko į naują vietą, kad galėtų pradėti naujus gyvenimus ar gyventi pagal naujus principus. Jei 1781 metais Unija buvo grindžiama Articles of Confederation, tai 1789 metais priimta dabartinė JAV Konstitucija

kalba apie naujų valstybių priėmimą į JAV, bet nieko nesako apie išstojimą iš Unijos. 1861 metais prasidėjusiame pilietiniame kare pirmąjį šūvį iššovė Konfederacija. Konfederacija sudaranti valstybės niekad prieš tai nebuvo iškurtos kaip suverenios valstybės.

Sovietų Sąjungos įvairios konstitucijos (1923, 1936, 1977) kalba apie teisę iš Sąjungos išstoti, nežiūrint to, kad tokia mintis tiesiog neįtikima. Baltijos valstybės 1940 metais į Sąjungą įjungtos nacių ir sovietų 1939 metų pakto dėka. Baltijos valstybės kaip tik remiasi šio pakto neteisėtumu. Jų palikimas Sąjungos nėra išstojimas — jos niekad teisėtai nebuvo dalimi Sąjungos.

Antrasis teiginys — Baltijos valstybėse vyksta kova tarp nacionalistų ir lojalistų. Suprask — tarp tų, kurie nori išeiti iš Sąjungos, ir tų, kurie nori joje pasilikti. Šis kalbėjimo būdas sąmoningai paimtas iš Ispanijos pilietinio karo dienų ir turi sukelti simpatijas jaunuosius tiems, kurie ištikimi režimui, o taip pat kelti antipatiją tiems, kurie nori „teisėtą“ valdžią sugriauti.

Trečiasis teiginys — Baltijos valstybės negali norėti nepriklausomybės, kadangi jos negali vesti savarankiško ekonominio gyvenimo. Čia reikia atkreipti dėmesį į tai, ką sako patys baltai — jų ekonomistai yra jau seniai aiškinę, kad ekonominiai ryšiai su kaimynais yra būtini, ir nepriklausomybė turi tik palengvinti, o ne apsunkinti prekybos ryšius su kaimynais. Baltai tik nori čia pat pasitraukti iš nepakenčiamos politinės padėties.

Richard Ebeling apie Lietuvos padėtį galėjo liudyti iš savo asmeninės patirties, nes jis su Aleksandru Štomu kaip tik buvo Vilniuje sausio mėnesį. Sovietinis eksperimentas žlugęs. Žmogaus perauklėjimas nepasisekė. Impe-

rija pirmieji palikti bando kaip tik tie, kurie paskutiniai buvo jėga į imperiją įjungti. Nenuostabu, kad Lietuva yra vieta, kurioje Sovietų Sąjunga pasirinko parodyti savo brutalumą. Lietuvos vyriausybė kvietė jį [Ebeling] atvykti Vilniui ir daryti pasiūlymus kaip privatizuoti ekonomiką. Jei pati valstybė kontroliuoja ekonomiką, tai ji taip pat kontroliuoja žmonių gyvenimus ir kiekvieno piliečio ateitį. Ta prasme ekonomija depolitizuoti reiškia sunaikinti jėgas, kurias remiasi valdovai, pagrindą. Lietuvą sudaro pavojų Sąjungai, nes ekonominė laisvė ves ir į politinę laisvę. Kaip tik dėl to Lietuvos vyriausybė norėjo pasijūti kaip atimti ekonomiką iš valstybės rankų ir perversi ją į privačias rankas. Nenuostabu, kad Satalino planas buvo Maskvos valdovų atmetas, kadangi tas planas būtų buvęs galas jų pačių galybei.

Su pavojinga Lietuva buvo bandoma tvarkytis provokacijomis. Šiame žaidime pestininkų figūros buvo rusai darbininkai valstybinėse gamyklose. Idomu, kad daug iš jų atsisakė šitos provokacinės rolės. Tą ketvirtadienį prieš sausio 13 dieną Gorbaciovas atsiuntė fax'ą Vilniui — reikalavimą atšaukti Nepriklausomybės aktą. Lietuvos seimas kvietė žmones atvykti seimo gint. Žmonės atvyko tūkstančiais. Vilniečiai juos priėmė ir globojo, dalinosi maistu ir pastoge. Lietuviai atsisakė kapituliuoti. Gorbaciovas atsiuntė tankus. Žmonės vis tiek nepasidavė. Tankai laužė jų kūnus, o jie prieš tankus nesitraukė.

Ar galima vadinti lietuvius nugalėta tauta? Ar tai pavergtą tautą? Kai aš atsisveikinau su Vilniumi, kalbėjo Ebeling, man įstrigo viena mintis — Lietuva yra laisva, nes dingo vienintelis dalykas, kurį sovietai galėjo naudoti žmones intimiduoti. Din-

Lietuvos nepriklausomybės atstatymo metinės

(Atkelta iš 1 psl.)

žodžius. Jie bene geriausiai apibūdino karstę gulintį draugą — „Rimas skubėjo gyventi...“

Tu tikrai skubėjai. Norėjai viską suspėti pamatyti, patirti... Žinai, labai sunku prisiminti mūsų mokyklinius metus. Ir ne todėl, kad nebūtų ko. Paprasčiausiai, jie buvo per daug įdomūs ir nepakartojami.

Išlydint Tave į armiją, atėjai atsisveikinti su mano mama. Ir kai ji, įdėjusi Tau kelionėn lietuvišką sūrį, apsipylė ašaromis, mes, nusileidę laiptais žemyn, atsisėdome ant žemės. Atrodė neįmanoma išsiskirti iš šiems dvejiems metams...

Vėliau studijos, studentiškas gyvenimas. Matydavomės žymiai rečiau. Kažkas pasikeitė, o Tu likai toks pat. Gyvenai vienam kambary su Alium, puikiu mūsų klasioku ir draugu. Ir tą siaubingą vakarą, prie televizijos bokšto jūs stovėjote kartu. Kartu buvo ir studijų draugai. Kai pajudėjo tankai, jūs susikibote rankomis ir Tu pasakei: „Va dabar, tai bus. Einam artčiau!“ Po šių žodžių driokstelėjo pabūklė šūvis, ir jūsų grandinė išdraskė smūgio banga. Tu vienas stovėjai, kai iš dūmų uždangos išsoko paklaikusiomis bepročio akimis

go baimė. Prisimenu, kaip buvome pas Ozolą tą penktadienį prieš sausio 13 dieną. Parlamente sutikau jauną vyrą, saugojantį Parlamento pastatą. Jis man sakė: „Per du šimtus metų rusai bandė mums atimti laisvę. Sovietai tik testė tai, kas buvo ir anksčiau. Dabar...“ Tas jaunas vyras ramiai tarė: „Jeigu aš turiu mirti, kad mano žmonės, mano vaikai būtų laisvi — te būnie“. Kai aš sutinku mirti dėl laisvės, tai tironas jau yra pralaimėjęs.

Aleksandras Štomas buvo kartu su Ebeling Vilniuje. Jis kaip tik buvo Lietuvos parlamento rūmuose kai atėjo fax'as iš Gorbaciovo. Štomas atsimena tuo metu galvojęs — kur tie garšūs plieniniai dantys, kuriuos Gromyčio atsisakė šitos provokacinės rolės. Tą ketvirtadienį prieš sausio 13 dieną Gorbaciovas atsiuntė fax'ą Vilniui — reikalavimą atšaukti Nepriklausomybės aktą. Lietuvos seimas kvietė žmones atvykti seimo gint. Žmonės atvyko tūkstančiais. Vilniečiai juos priėmė ir globojo, dalinosi maistu ir pastoge. Lietuviai atsisakė kapituliuoti. Gorbaciovas atsiuntė tankus. Žmonės vis tiek nepasidavė. Tankai laužė jų kūnus, o jie prieš tankus nesitraukė.

Ar galima vadinti lietuvius nugalėta tauta? Ar tai pavergtą tautą? Kai aš atsisveikinau su Vilniumi, kalbėjo Ebeling, man įstrigo viena mintis — Lietuva yra laisva, nes dingo vienintelis dalykas, kurį sovietai galėjo naudoti žmones intimiduoti. Din-

Lietuva prarado septyniolika savo žmonių — o tačiau laimėjo pergalę. Tos žudynės įtvirtino vienybės jausmą. Kai mes atvykome į Lietuvą, sakė Štomas, radome daug skirtingų nuomonių ir skirtingų strategijų. Tą pirmadienį, sausio 14 dieną, visi buvo kraujo sujungti. Visi susijungė už Landsbergio priekyje.

Ką atneša ateitis? Parafrazuojant Ebeling: Lietuva yra laisva. Iki tol, kol bus lietuvių ant Lietuvos žemės, iki tol laisvės dvasia neišblės. Yra tik viena išimtis: represijos superstali-

automatininkas ir paleido lemtingą šūvį... Ir sėdamas mirtį nubėgo toliau.

Dabar aš dažnai galvoju apie tą keistą frazę — „Rimas skubėjo gyventi“. Ir nejučia ateina mintis, gal per daug, Rimai, skubėjai — Tu pralengei Gyvenimą ir pats, to nežinodamas, pasivijai Mirtį.

Tas kruvinasis sekmadienis 1991-aisiais metais, sausio 13-ąją dieną, pareikalavo ir daugiau aukų. Įsiminkime jų vardus:

Loreta Asanavičiūtė
Virginijus Druskis
Darius Gerbutavičius
Rolandas Jankauskas
Rimantas Juknevičius
Alvydas Kanapinskas
Algimantas Kavaliukas
Vidas Maciulevičius
Titas Masulis
Alvydas Matulka
Apolinaras Povilaitis
Ignas Šimulionis
Vytautas Vaitkus

Pagerbkime visus mūsų žuvusiųsios už Lietuvos nepriklausomybę savo atsisojimu.

(Kovo vienuoliktosios paminėjimo programa baigta Lietuvos himnu.)

nistiniu mastu. Nežiūrint, kas atsitiks, eventualiai valdovai turės rasti kaip akomoduoti lietuvių. Šalin komunistinį totalitarizmą!

Sovietų Sąjunga merdėja. Šiuo metu geriausias jai sprendimas būtų: Gorbaciovas perduoda galią Jelcinui. Tada Lietuvos laisvė beveik užtikrinta. Būtų tada galima kalbėti apie kokį nors konfederacinį junginį. Antrasis scenarijus: Gorbaciovas naudoja karinę jėgą. Tai pristabdytų procesą kuriam laikui, bet Lietuva laisvę vis tiek laimės. Armija pati kovotų prieš komunistų partiją. Lietuvos Parlamentas gal būtų paleistas, bet eventualiai kariškiai vis tiek turėtų siekti akomodacijos. Lietuva bus laisva!

David Roth savo žodį pradėjo pasakojimu, kaip Amerikos žydai kreipėsi į savo draugus, kai Irako raketos krito ant Izraelio. Kreipėsi su paprastu humanitariniu teiginiu. Daug organizacijų atstovų — jų tarpe daug lietuvių — šį kreipimąsi pasirašė. Jūs gal matėte jį spaudoje, sakė Roth. Regina Narušienė norėjo tautos panašiam pareiškimui jūsų [lietuvių] reikalų. Aš pasisiūliau Reginei padėti. Nemažas skaičius žydų organizacijų pasirašė. Bet buvo tokių, kurie teigė, kad lietuvių turėjo ilgiau pasilikti prie derybų stalo.

Roth šitai siūlė kaip pavyzdį, kokių būdu reikia idėjų rinkon nešti savo reikalus, norint palankių rezultatų. Vienu

„Margučio“ suruošame Lietuvos nepriklausomybės atstatymo metinių minėjime kalba Valdas Adamkus (kairėje) ir Leonas Narbutis (dešinėje). Jono Tamulio nuotrauka

Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos rūmai tapo laisvės ir nepriklausomybės simboliu

Aš matau: žmonės žūsta,
Aš žinau: gyvenimo dabar negaila

Mieli bendraminčiai!

Sunku įsivaizduoti jausmą, kai tavo gyvybė staiga tampa bevertė. Ta prasme, kad atsiranda žymiai brangesnių pasaulyje dalykų. Tai pajunti, kai pamatai išbalusį ir ant grindų miegantį šešiolikmetį jaunuolį. Priverčia kitaip mąstyti ir kunigo siūlomos atlikti išpažintys, šventos komunijos priėmimas. Gal jau paskutinis... Visa tai priartina prie realybės. Su jauduliu širdyje stebėjau centrinį kiemėlį, kuris jau pertvertas dviem metalinėmis tvoromis, o už tvorų lyg įkalti į žemę stovi 80 tūkstančių tautiečių ir nė negalvoja trauktis net nuo tankų vikšrų. Tai gyvas ir, deja, jau kruvinas Aukščiausiosios Tarybos skydas. Tau meta cigaretės, maista, moja nuo namo stogo bendraminčiai. Paskelbus pavojų, bėgi tvankiu ir tamsiu koridorium, į rankas močiučiai tau įbruka medaliukė. Tvirtiau suspaudi rankomis metalinį strypą, kai už tamsaus lango pamatai verkiandį moterų veidus. Verkiandį, bet nesitraukiančių... Tie trumpi pamąstymai slegia kiekvieną, kuris šiuo metu aklina užsidaręs Aukščiausiojoje Taryboje, kad apgintų Lietuvos valdžią.

Trys dienos — gana daug laiko pagyvoti apie mirtį ir auką. Kažkas jau paaugojo savo gyvybę. Kiti, giedodami „Marija, Marija...“, pasirošę paaugoti savąją. Deja, tai realybė, kaip kad realu ir tai, kad kiekvienas savanoris ant rankos yra išrašęs savo kraujo grupę. Vadinas, mes suprantame. Suprantame, kad apgaudinėjame ir savo artimuosius. Nedažnai pamatysi vyrą, kuris, ramindamas žmoną, pats verkia. Jei jūs matytumėte tų vyrų veidus!.. Tad nepykite ant jų. Be šeimos, jie turi atlikti ir pareigą savo Tėvynei. Kai už langų gaudžia apie laisvę dainuojanti tūkstantinė minia, apie pasitraukimą nebegalvoji. Ir priesaika, kurią davei Aukščiausiosios Tarybos rūmuose, yra tik formalumas, nes priesaikas mes jau seniai davėme... Kartu su tais, kurie šiuo metu klauso ir šio mano pamąstymo... Bet mes nesmerkiame ir tų, kurie, pamatę per langą gatvę riedantį tanką, ryžtasi savavališkai palikti Aukščiausiąją Tarybą. Kiekvienas turime teisę pasirinkti savo kelią. Tik jau nebeturi iš ko rinktis vis dar posėdžiaujantys Aukščiausiosios Tarybos deputatai. Jų veiduose tas pats nuovargis ir ryžtas dirbti. Gali būti jėga nutraukta parlamento veikla. Teliaka spėlioti, ar ta jėga bus brutali, ar šaudys į beginklius.

Šį pamąstymą įrašau į magnetofono juostelę sausio 13-ąją dieną, dvidešimtą valandą. Jau užimtos pagrindinės valstybės įstaigos. Už lango gieda „Marija, Marija...“ Gal jau atvažiuo tankai... Ar taip ir buvo? Jūs jau žinote. Ir dabar, matyt, jau sausio keturioliktoji. Aukščiausiosios Tarybos deputatų vardų, vardu tų panevėziečių, kurie ryžosi ginti pirmus Nepriklausomybės daigus be šaunamojo ginklo, prašau išlikti tokiais, kokie buvome Baltijos kelio metu, kokie esame dabar. Stiprybės visiems!..

Bronius Matelis

(Reportažas, perduotas telefonu iš Vilniaus, Panevėžio miesto rajonų. Tekstas išspausdintas Panevėžyje leidžiamo Laisvo žodžio 1991 m. sausio 14 d. numerį. Keturių puslapių numerio tiražui dalį popieriaus aukojo Panevėžio balsas ir Tėvynė.)

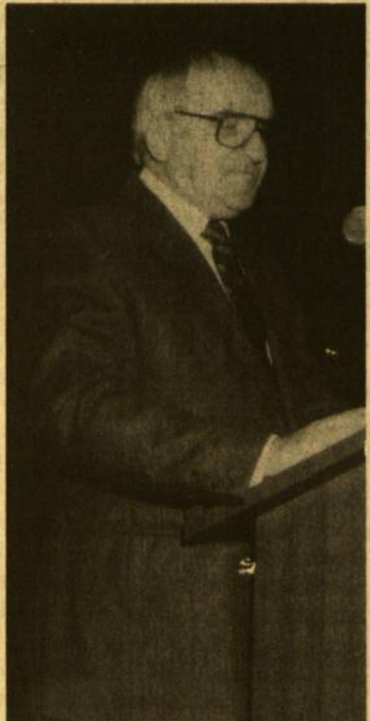
atžvilgiu — reikalinga pabrėžti, kad esame tokie patys kaip amerikiečiai — patyrimo, galvos, siekių atžvilgiu. Amerikiečiai, suprantantys Baltijos tautų reikalus, dažniausiai taip pat prileidžia, kad jų padėtis panaši į čionykštę. Bet iš to kyla ir kai kurios klūtys teisingai nuovakai. Pavyzdžiui, tada, kaip jau minėta, kada amerikiečiai ima interpretuoti Lietuvos ir Sovietų Sąjungos konfliktą pagal savo žinomą darbininkų ir darbdavių/administracijos modelį.

Todėl jums yra tam tikras iššūkis, sakė Roth: jūs turite

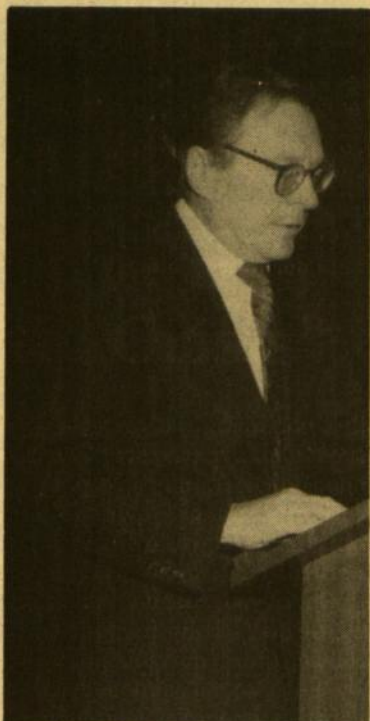
paaikškinti, parduoti, nešti rinkon jūsų laisvės siekius dviem plotmėmis. Pirmiausia, kad amerikiečiai matytų jus kaip sau patiemus panašius. Antra, priešingai, kad matytų jus tokius, kokiais jūs esate. Abudu keliai atveria galimybių. Štai vienas požiūris, kurį galima būtų skatinti: baltai nėra vienaalyčiai, jie yra trys skirtingos tautos, su skirtingom senom kultūrom ir istorijom. O šiuo metu mažos tautos yra kritiškai svarbios Amerikos interesams. Reikalinga tad nuolat kelti Baltijos tautos ir valstybes kaip unikalias, teisėtas ir būtinias Europos dalis.

Atsiminkite — jūs esate kaip mes, bet taip pat — pasakokite savo istoriją, dar kartą pabrėžę Roth. Amerikiečiai supranta pluralizmą. Šiuo atžvilgiu Landsbergio ir Sąjūdžio pasisakymai labai aiškūs. Pluralizmas yra Amerikos vertybė. Mes didžiujamės, kad savo valdžią gerbiame todėl, kad ji paremta įstatymu. Jūs taipgi įvedėte demokratiją ir įstatymais pagrįstą valdžią. Kartą tai turite — didžiukitės!

Mes vertiname profesines sąjungas. Man paliko įspūdį Landsbergio vizitinė kortelė: muzikologas. Jūs irgi turite organizuotis. Jei norite, kad jus rimtai vietinės įstaigos priimtų, turite susiorganizuoti į disciplinuosius ir įsipareigojusius veiklų skyrius. Turite naudoti spaudą, radiją, televiziją pasakoti savo istoriją. Jei jūsų pasakojimą sudarys tikrai verkiandį žmonių bažnyčioje vaidas, amerikiečiai (Nukelta iš 4 psl.)

Lietuvos nepriklausomybės atstatymo metinių minėjime Chicago'je kovo 10 dieną kalbą „Margučio“ vedėjas Petras Petrutis (kairėje) ir Lietuvos konsulas Chicago'je Vaclovas Kleiza (dešinėje).

Jono Tamulio nuotrauka

Mariui Katiliškiui skirta popietė

LAIMA KRIVICKIENĖ

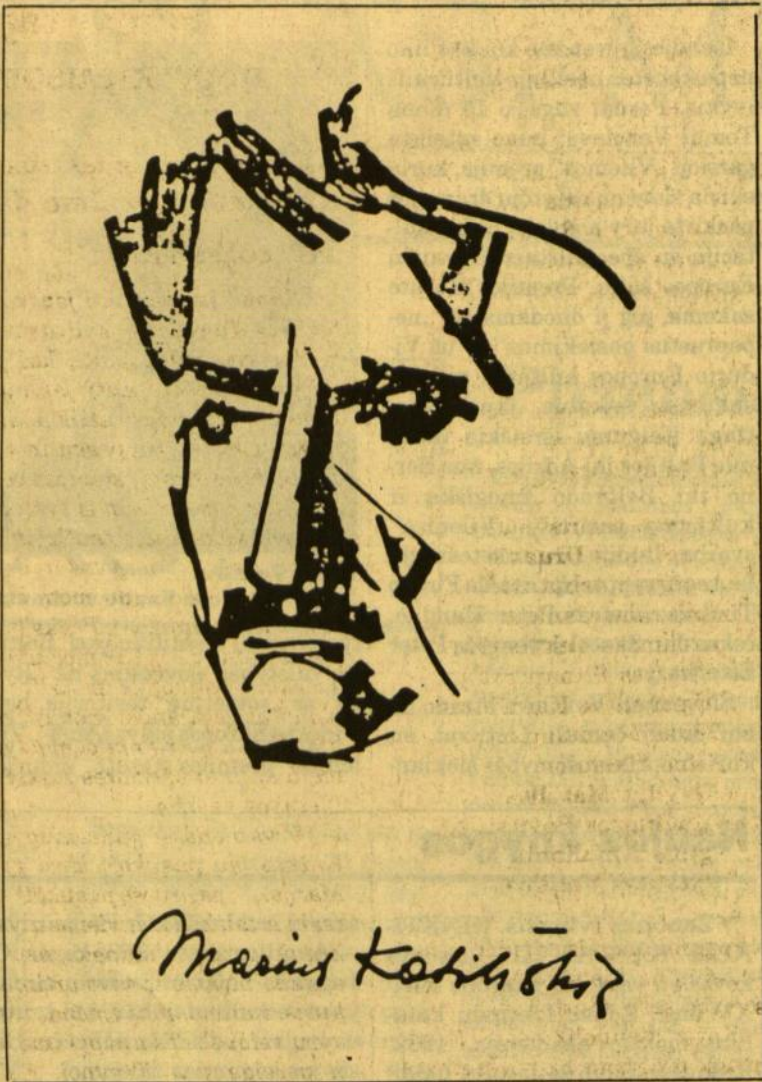
Jaukioje Lietuvių dailės muziejaus Lemont, Illinois, salėje pakabintas neryškiai apšviestas, keliais ypač tiksliais štrichais atliktas rašytojo portretas. Čia pat rateliu susėdę jo artimieji, bičiuliai, jo kūrybos žinovai, mylėtojai ir tie, kurie gal pirmą kartą girdi nepaprastai sodrią, gaivališką, jaunatvišką ir turtingą rašytojo kalbą. Šią popietę visi akis į akį susitinka su rašytojo kūrybos personažais, atėjusiais iš įvairių jo parašytų knygų.

„Tu pasilieki saugoti namų. Geras šunytis, geras... Saugok, budėk, gink nuo nedorų. Aš išeinu... Kaip aš begaliu gyventi, taip motinos nekenčiama? Aš nenoriu pasilikti be Elyzo, o mama gatava ji sudraskyti. Įmanytų — šaukšte vandens pasikandintų. Nori mane išgrūsti už Stočkaus. Ir išgrūs, tikrai. Jis mat turtingas ūkininkas. Pažįsti tu tą išverstakį. Nekenti ir tu jo. Supranti, jog jis man bjaurus. Iltis suleistum kaip mat jam į šlaunį, kai jis čia atsibeldžia. Kad tik grandinė nudaužtum. ...O, kad tu žinotum, kaip man graudu, paliekant namus. Taip paslapčiom išbėgti... Krūtine, kaip katės nagais drasko. Jau gal daugiau ir nebeįkelsiu kojos per trobos slenkstį? Suvysiu gal, kaip diemedis, tolimam krašte ir tarp svetimųjų?“

Tyliai ir graudžiai teka jaunos mergaitės monologas iš Mariaus Katiliškio novelių romano *Užuovėja* novelės „Apyaušrė“, kuri jausmingai skaito antrakaimietė aktorė Alida Vitaitė. Tyliai ir susikaupę žmonės klausosi Mariaus Katiliškio kūrybos.

Jau prabėgo dešimt metų, kai rašytojo nėra tarpe mūsų. Žmogus iškeliavo į kalnelį, sako žmonės Lietuvoje. Šį širdingai graudų, raminantį pasakymą mėgo vartoti ir Marius Katiliškis. Mes sėdime ir klausomės tos nepaprastai gražios lietuviškos kalbos, skaitomos su jaunatvišku polėkiu, įsijautus, atsidavus kūrinio minčiai. Tai antrakaimiečiai aktoriai Algirdas Titus Antanaitis, Julius Lintakas, Vida Gilvydienė, Alida Vitaitė tampa puikiais pasakotojais, stengiasi atverti personažų charakterį, kūrinio nuotaiką. Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e, vyksta popietė, skirta Mariui Katiliškiui. Ją suruošė ir svečius sukvietė vasario 24 dieną Muziejaus direktorė Dalia Šlenienė ir antrakaimiečiai su savo nenuilstančiu vadovu Algirdu Titum Antanaičiu.

Taip norisi pasakyti Mariaus Katiliškio žodžiais: „Anų valandų palaima aplankė mane. Ko nebesitikičiau ir nebelaikiau ir tariasi tai visa seniai užmiršęs, kaip sušalusio miškinio obuolio skonį, kai jis, atneštas iš speigo ir atsileisdamas viduje,

pakvipo saulėta palauke. Kas buvo atsitikę ir kas darosi su manimi, kad pasijutau lengvas, tartum iš pirties po kieto savaitės darbo...“ O mes, tie, kurie gal pirmą kartą atradome jį, jo kūrybą, norėtumėm pritarti: „Kokiais keliais turėjome išklajoti dešimtis metų, kad susidurtume akis akį svetimų pasaulių tolimame krašte. Dieve brangiausias!“

Algirdas Titus Antanaitis vėliau, po kelių dienų, pasakys, kad ruošdamas Mariaus Katiliš-

kio paminėjimą, savo asmeninius prisiminimus surišo su kitų, jį gerai pažinojusių, žmonių prisiminimais. Kalbėdamas apie rašytoją, visiems susirinkusiems norėjo dar kartą priminti jo kūrybą, tokią artimą žmogui, suprantamą, kad vėl skambantis, aktorių skaitomas žodis pažadintų mūsų sielas grožiui, ilgesiui. Primitę tas tolimas praeities dienas, kai Mariui Katiliškiui buvo įteikta Rašytojų draugijos premija, kaip džiaugsmingai ji buvo sutikta. Kalbėjo

apie dar neišleistas, bet ruošiamas leidimui knygas.

Popietės lyrišką, ramią nuotaiką pratęsė ar net sustiprino iš Lietuvos atvežta vaizdajuostė. Lietuvoje, rašytojo gimtinėje, buvusios sodybos vietoje, po tais pačiais senaisiais medžiais, Mariaus Katiliškio pagerbimui dėkingi tautiečiai pastatė medinį kryžių. Taip buvo senojoje Lietuvoje: aplankė namus džiaugsmas ar sielvartas, buvo keliamos krikščynos ar apraudamas brangus išėjęs žmogus, dažnai sodybose prie namų buvo statomi kryžiai ar rūpintojėliai, kurie žymėjo, įprasmino svarbius gyvenimo momentus. Ta senoji lietuvių liaudies tradicija atgyja dabar, kai Lietuva žengia atgimimo keliu: vėl pakelės, ismintinos lietuviams vietos puošiasi mediniais kryžiais, liaudies menininkų medžio skulptūromis.

Kryžiaus šventinimo apeigose dalyvavo daugelis žmonių iš rašytojo gimtosios apylinkės. Žmonės stovėjo iškilmingai rimti ir susikaupę. Stovėjo močiutės, apsigaubusios baltomis, gražiomis skarelėmis. Močiutė su baltą skarele man primena senąją aukštos vidinės kultūros žmogaus dvasingumą, kurio mes taip pasigendame mūsų dienomis. Buvo sakomos kalbos, lėtai ir nuosirdžiai giedojo gimto krašto žmonės tą iškilmingą kryžiaus pašventinimo valandą. Šventė tęsėsi klubo salėje, ir mes vaizdajuostės pagalba galėjome toje šventėje dalyvauti. Ir vėl akyse stojo rašytojo Mariaus Katiliškio apdainuotas gimtasis kraštas, ausyse skambėjo jo mintys, tapusios mūsų sąjautimi.

Dar ilgai tą vakarą visi šnekėdavosi, vaišinosi, minėjo rašytoją, dėkojo direktorei Daliai Šlenienei ir aktoriams už jaukią popietę, maloniai praleistą laiką.

Laiškas išeivijos dailininkui

DANAS LAPKUS

JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos 1990-ųjų metų dailės premija pateko tikrai nusielpinuisio šeimininko — Algimanto Kezio — kišenėn. Laureatas, nebe pirmą išeivijos kartą stebinantis veiklumu ir pasišventimu menui, šimet maloniai pakvietė į apžvalginę lietuvių meno parodą „Dailė '91“, veikusią vasario 16 — kovo 11 dienomis Lietuvių dailės muziejuje, Lietuvių centre, Lemont'e, ir Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicago'je. 75 išeivijoje gyvenantys lietuviai dailininkai pateikė 407 kūrinius. Didžiulė, įdomi stiliu, techniku, siužetu, meninio lygio įvairove, paroda susilaukė nedidelio žiūrovų susidomėjimo. Tačiau tai buvo ištaiginga proga dailininkams iš šalies

pamatyti savo darbo rezultatus kolegų — konkurentų draugijoje. Todėl norėčiau kreiptis į Tave, suinteresuotasis parodos dalyvi (gal tiksliau — dalyvė, nes iš 75 autorių — 56 moterų), pasidalinti kilusiomis mintimis. Parodoje vyrauja asociatyvinio pobūdžio menas, reikalaujantis aktyvaus suvokėjo vaidmens. Kiek žiūrovų — tiek skirtingų paveikslų, tad ir šiuo rašiniu visiškai nepretenduojau į teisėjo rolę. Norėčiau tik paskatinti platesnę diskusiją moderniosios lietuvių dailės išeivijoje tema.

Įdomiausi parodoje pasirodė Audronės Ambrozaitytės, Marijos Strasevičienės, Rimo Visgirdos ir Akvilės Zavišaitės darbai. Besilaukiant toliau, ėmiau galvoti apie meno ir menininko sąvokų prasmę.

Yra nuostabu, kad po pusšimčio metų lietuviams dailininkams gyvas poreikis burtis į parodas, katalizuoti savo visuomenės dvasinį gyvenimą. Vertinant „Dailę '91“ politiniu-socialiniu aspektu, kiekvienas štrichas ir potėpis turėtų būti apipintas lauro lapais ir įrėmintas aukso rėmuose (pone Narbuti!). Nežiūrint to, nemažai autorių dalyvauja, nepasvėrę savo galimybių. Šiandien menu gali būti viskas, kas padeda ekspozicijos salėje. Tereikia kruopelytės intrigos! Elementoriška aliejine gėlių puokšte, peizažu, abstrakcija neprisiviliosi net ir žmoni tautiškai nusiteikusio vertintojo mąslaus žvilgsnio. Neišgarsėsi, nesulauksi garbės, net pirkejo.

Blogiausia atsiminimą apie parodą paliko ne keletas visai prastų darbų, o dailininkų nenoras užimti savęs vertą poziciją. Rimtai apsispręsti ir gerai jaustis laisvai pasirinktame kontekste. Čia nepadės jokia meno tarybos komisija, jokie autoritetai. Dailininko vidinis balsas ir rimtai suvokta atsakomybė, stojant į žmonių ir istorijos teisimą, yra didesnė vertybė už kabantį ant sienos atsitiktinį paveikslą. Gražu, kai mažas vaikas žaidžia su lėlytėmis. Kai viešai tebežaidžia suaugęs — tai tampa infantiliška anomalija. Tas pats dailėje. Malonu matyti pirmą daugiau mažiau meistriškai nutapytą ar išgraviruotą „X“ kompoziciją, malonu antrą, trečią, bet kai šimtas trečia? Tu prameni savo egzistavimą, tęsiamą kūrybinę (?) veiklą. Kas iš to? Ar esi svarbus žmoneis, ar Tavo šimtas trečioji kompozicija „X“ verta visuotinio dėmesio? Tūlas eina toliau. Neturėdamas ką pasakyti „sukuria“, sukonstruoja komplikuoatą kaprižą, už kurio norėtų pasislėpti dvasiškai negalinga asmenybė. Ne-

Nijolė Beleškaite Gražulienė

NEŽINOJOM

Mūsų pirštai — žinojo: prisilietę suvirpėjo.

Mūsų delnai — žinojo: susilietę susiliejo.

Mūsų rankos — žinojo: neišgirstos šaukė Nepaleiskii!

O mudu — nerūpestingai aptarėm rytojų, nerūpestingai ištarėm Sudiev ir paleidom: rankas delnus pirštus.

Liečiu vaškėjančius ir gelstančius pirštus — kurie žinojo —

mes nežinojom, kad tai buvo paskutinis kartas... Paskutinis.

RAUDOJĖLIAI

Šakos šnara seną skaudžią raudą: nebegriš, nebegriš, nebegriš...

Ant nublukusios kambario sienos klaidžioja, blaškos kreivi jų šešėliai. Mėnuo

braunas į pamirštus poilsio patalus, suvirpa dulkių sluoksnius, dengiantis nebeperskaitysima

knygą. Veidrodis stebi: nedrąsiai siekia ranka atversti apverstą nuotrauką ir

atsitraukia. Pro langą veržias balandžio rauda.

AKYS

Pavasario pirmasis padvelkimas — pamišimas: renkas prie ežero pakrantės žmonės ir žuvis. Suleisti į vilnis tyko tinklai...

Nejučiomis suvirpa jautrios širdys: keturių vyrų sutartinei pritaria jų glaubiamos gitaros. Skverbiasi serenada pro meškeriotųjų būrelius link mūsų laužo vėjo viliojamų liepsnų, čirška žuvis keptuvėje, pakvėpusi žiedlapiais šalimos vos vos pražydusios obels, žaižaruoja dausose ir bangose šimtalangių dangoraižių žiburiai.

Nepaprastos nakties kera užkariavo širdis: praeiviai virsta artimais draugais, mėnulio ir senoviško žibinto šviesoje mūsų akys beldžiasi į mūsų sielas.

Nijolės Beleškaitės Gražulienės kūryba vaikams spausdinta *Eglutėje*, eiliuoti vaidinimai statyti Kristijono Donelaičio lituanistinės mokyklos Chicago'je. Yra laimėjusi keturis *Laiškų lietuviams* rašinių konkursus. Išvertė į anglų kalbą Matildos Strimaitytės-Mėlienės *Kryželiai Arktikoje*, Juozo Prunskio *Lietuva bolševikų okupacijoje*, Anatolijaus Kairio *Po Damoklo kardą*, pirmąją dalį Anastazijos ir Antano Tamošaičių *Lithuanian Sashes*. Vertė ir redagavo *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* pirmąjį anglišką tomą. Vertimų redaktorė Alinos Skrupskelienės redaguotai antologijai *Lithuanian Writers in the West*, Algirdo Budreckio *Rytų Lietuva*, Galerijos leidiniams ir daug kitų. Nuo 1987 metų yra University of Illinois at Chicago Chemijos fakulteto raštinės vedėja.

Apžvalginės lietuvių dailininkų darbų parodos „Dailė '91“ atidarymo metu Lietuvių dailės muziejaus galerijoje, Lietuvių centre, Lemont, Illinois, kalba parodos organizatorius Algimantas Kezya.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka

Dailininkė Daiva Karužaitė, viena iš parodos „Dailė '91“ dalyvių. Jono Tamulaičio nuotrauka

apvilia Viktoras Vizgirda. Didžiulė profesinė bei gyvenimiška patirtis negali neduoti gerų rezultatų. Puikaus spalvinio derinio ryškios nuotaikos peizažas „Meksikos pasienis“ (1983) tęsia geriausias lietuviškos tapybos, Ars'o tradicijas. O šalia — siurprizas: „Poeto K. Bradūno apoteozė užiegoje prie vieškelio“ (1989). Be romantiškos erdvės, „lietuviško“ kolorito, vizgirdiškos ekspresyvos tapymo manieros. Dailininkas randa kitas vertybes ir priemones joms išreikšti. Gaiva-

(Nukelta į 4 psl.)

„Margučio“ koncertas Chicago'je

LORETA
VENCLAUSKIENĖ

Pažvelgus į išeivijos koncertinio gyvenimo kalendorių, atrodo, kad muzikų veikla lietuvių tarpe nesiruošia užgesti. Balsingus pokario solistus, pianistus virtuozus, gerus chorus ir ansamblius pakeičia svečiai iš Lietuvos. Apie jų meistriskumą, etines ir patriotines programų pasirinkimo aspiracijas galbūt reikėtų atskirai pakalbėti ir pasiginčyti. Pavyzdžiui, kodėl jie pasirenka lengviausią kelią publikos dėmesiui pelnyti arba – kodėl iš ten ir iš čia kartu nepasvarsto kaip supažindinti išeiviją su pačiais geriausiais atlikėjais ir kompozitoriais? Tais, kuriems talento dėka pavyko peržengti vidutiniskumo ribą, pasiekti pasaulinės scenos vertą meistriskumo lygį.

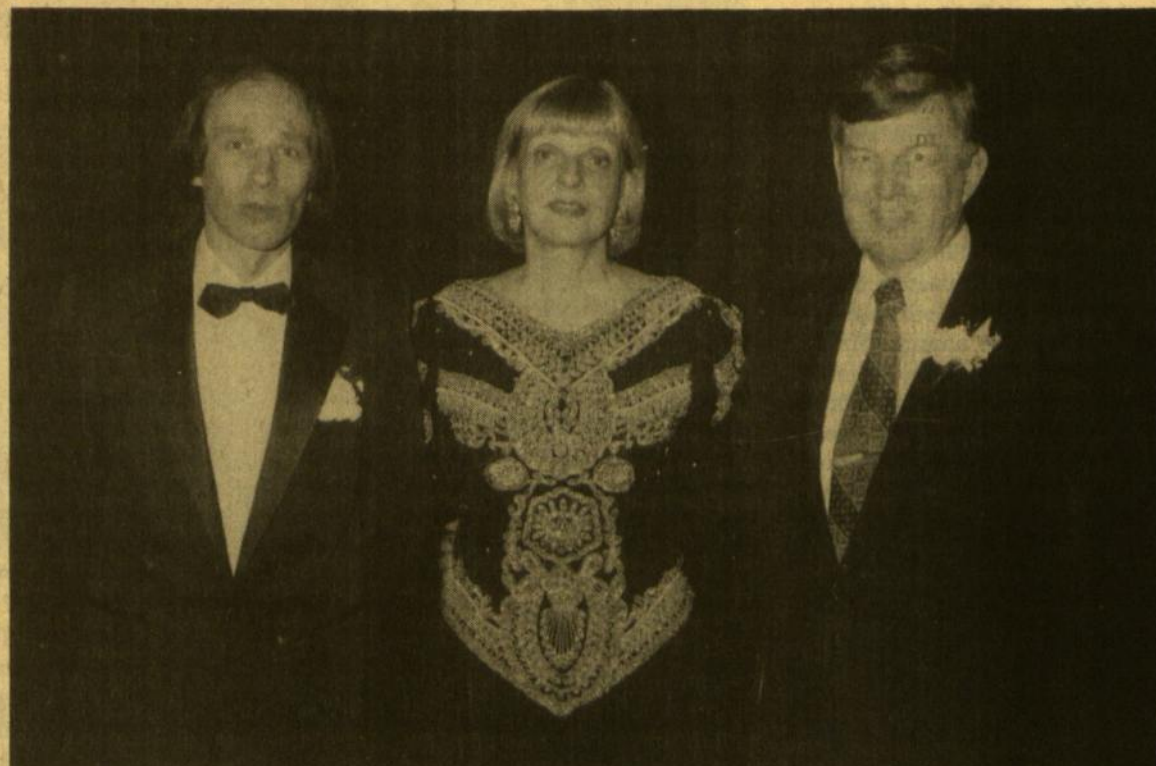
Žinoma, kol lietuviškieji *im-presari* susivoks kapitalistinio meno prekyboje, talentingųjų „atradimą“ kaip ir anksčiau nulems atsitiktinumas. Kadaise talentingam Vytautui Bacevičiui nepasisekė nukariauti pasaulio, šiandien jam prilįgstančiam lietuviui pianistui Povilui Stravinskui tenka siekti to paties.

Povilas Stravinskas gavo geriausią išsilavinimą, kokį galima įsigyti, gyvenant Sovietų Sąjungoje. Jis mokėsi Muzikos mokykloje ir Čaikovskio konservatorijoje Maskvoje. Jose studiuoja daug užsieniečių. Jei nustebs paklaus: kodėl tamsta čia atvykai, ar jūsų tėvynėje – Anglijoje, Amerikoje, Prancūzijoje ar Austrijoje – nėra geresnių profesorių? – visuomet išgirsi atsakymą: Rusijoje mes įgyjame techniką, o namuose brandiname intelektą.

Povilo tėvynė – Lietuva. Pirmą kartą jis ją paliko dvylikos metų būdamas; baigęs mokslus, grįžo – daug koncertavo ir dėstė Vilniaus konservatorijoje. Mokydamasis Maskvoje, du kartus bandė nuvykti į garsius tarptautinius konkursus. Konservatoriaus profesūra jo kandidatūrą pasiūlydavo pirmuoju numeriu, tačiau leidimus keliauti į kapitalistinius kraštus tvarkydavo ne muzikai. Jo neišleisdavo, ir ieškoti teisybės nebuvo kur. Tada dar negalėjai „suabejoti“ asmenybės laisvės stoka arba kalbėti apie akivaizdžią tautinę diskriminaciją. Tarptautiniame konkurse laimėta pirmoji vieta būtų atvėrusi lietuviui profesionalų koncertines sales pasaulyje. (Tokių kelių šiame amžiuje talentingieji karjeros siekia dažniausiai.)

Povilas Stravinskas buvo jaunas ir talentingas pianistas. Teorikai, kaip konkurso laimėtojas, jis galėjo tapti pasaulyje pripažintu muziku. Praktiškai – keturiasdešimtmetis pianistas (konkursuose dalyvaujama iki 26-erių, 28-erių metų), prieš metus atvykęs į New York'ą, bando prasimušti pats. Jis turi visas aukščiausio menininkų lygio savybes: nuostabią techniką, originalų muzikos pajautimą, sceninę ištvėrmę ir puikią muzikinę atmintį. Skambinimas yra Povilo Stravinsko pašaukimas. Todėl kiekvienas susitikimas su juo koncerto salėje yra naujas, nepakartojamas pergyvenimas.

Šių metų kovo 10 dieną Povilas Stravinskas dalyvavo „Margučio“ radijo suruoštame koncerte, skirtame paminėti Lietuvos nepriklausomybės atstatymo vienerių metų sukaktį. Pianistas skambino M. K. Čiurlionio Nokturną (Op. 4 Nr. 1) ir du Preludus (Op. 4 Nr. 2, Op. 13, Nr. 1), Claude Debussy Etudę Nr. 11 ir Frederic Chopin'o Scherzą (Op. 20 Nr. 1) ir Balladę (Op. 23 Nr. 1) bei W. A. Mozart'o Sonatą (KV, Nr. 331). Greta impresionistų, romantikų ir Vienos klasikų

„Margučio“ surengto koncerto šių metų kovo 10 dieną Jaunimo centre, Chicago'je, programos atlikėjai: (iš kairės) pianistas Povilas Stravinskas, solistė Jina Varytė ir jos akompaniatorius Manigirdas Motekaitis.

Jono Tamulaičio nuotrauka

muzikos dar buvo atlikta Domenico Scarlatti Sonata.

Kas nauja pasirodė šio pianisto skambinime? Atrodo, kad įvairių kūrybos stilių mechanizmas dabar jo dar aštriau suvokiamas; gilesnis (tačiau be jokios egzaltacijos šešėlio!) muzikinės kalbos motyvų ir frazių kontrastų pojūtis ir nepaprasta tempų nuojauta. Grodamas M. K. Čiurlionio muzika, jis ypač pabrėžė tuose kūriniuose jaustas impresionistinio stiliaus gijas. Beje, labiausiai įprastas susietis su impresionizmo klasiko Claude Debussy muzika. Pastarojo Etudę Nr. 11 Povilas Stravinskas virtuosiškai išryškino naujoviškos harmonijos grožį. Populiariuosius Chopin'o kūrinius jis paskambino (kaip ir viską, ką interpretuoja Povilas Stravinskas) savotiškai „objektyviai“, su giliai pagrįsta ir tartum pažabota dvasine įtampa. Ar pastaroji nusiūgo, atliekant Mozart'o ir Scarlatti Sonatas? Ne – tik pakeitė išraiškos būdą, suspindėdama barokinės formos

grožių, sugrįždama klavesino ir klavikordo aidu. Kaip toliau klostysis pianisto likimas, mes nežinome, tačiau tą dieną mes linkejojame jam šviesiausios ateities.

Į „Margučio“ suruoštą minėjimą-koncertą buvo pakviesta ir dainininkė Jina Varytė bei jai akompanavęs pianistas Manigirdas Motekaitis. „Margučio“ vedėjas Petras Petrutis, garsiai nesireklamuodamas, vis ieško ir „atranda“ iš lietuviškos išeivijos visuomenės išsklydusius atlikėjus ir, ruošdamas koncertus, tarytum juos namo grąžina. Taip atsitiko ir su soliste Jina Varyte, profesiškai gerai pasirodusiais (iš to ir duona valgančia) soliste. Teigiamas dainininkės savybės – aiški dikcija, kalbų mokėjimas (kūriniai buvo atliekami originalo kalba), graži sceninė laikysena ir malonaus tembro, vidutiniško stiprumo balsas. Ne visi muzikos stiliai jai vienodai artimi. Atrodo, kad labiausiai ji linksta į operinį – ne veltui didžiausių plojimų

susilaukė Habanera iš Georges Bizet operos „Carmen“ (nors garsioji Camille Saint-Saëns arija „Mon coeur s'ouve a ta voix“ techniškai silpniau pasisekė). Ji taip pat sėkmingai atlieka lietuvių publikos numylėtas Antano Vanagačio dainas. Šiame koncerte gausiai publikos plojimų nulydėtos buvo nuotaikingai sudainuotos Vanagačio „Aš bijau pasakyti“ ir „Dobilėlis“. Kamerinės muzikos – Robert Schumann'o ir Johannes Brahms'o dainų – atlikimas sukėlė abejonių: aštrokos, balso viršūnės, diskutuotinas kai kurių balsų ištarimas (gal reikėtų peržiūrėti balsų i ir a išdavinimą), norėjosi ir didesnio tempų lankstumo. Tačiau bendras solistės pasirodymo išpūdis liko neblogas. Ji papildė ir muzikalus Manigirdo Motekaičio akompanimentas. Saviškius nuosirdžiai mylinti lietuvių išeivių visuomenė nors ir neužpildė visos Chicago's Jaunimo centro salės, tačiau buvo pakankamai gausi ir dosniai plojo.

mui, kūrinių abstraktumas nemažta. Manau, Marijos Strasevičienės laukia neeilinė kūrybinė biografija.

Akvilė Zavišaitė rimtai gilinasi į baro gyvenimo taisykles. „Kentauros“ (1987) – šio pasaulio pasaulyje simbolis. Nežemiška moteris, grožio, jėgos ir erotiškumo įsikūnijimas. Tikiau, kad aktas pieštas iš natūros, egzistavios tik akimirka. Natūros, staiga tapusios fikcija, kaip fikcija taptų pats paveikslas, maniaui ištrynus buduarišką purpurinį pastelės koloritą. „Lentynoje“ (1988) fantazija, meistriškas piešinys ir pastelinių spalvų žaismas sukuria įtaigų metafizišką natūrmortą. Juk meškiukas gali išsėdėti tarp butelių šimtus metų.

Magdalena Birutė Stankūnė-Stankūnienė prie savo darbu parodoje „Dailė '91“: „Metų laikai – kovas“, 1968, medžio raizgys, paspalvintas; „Motery darbai – rugpiūtė“, 1976, medžio raizgys, paspalvintas; „Mitai – laumės“, 1987, medžio raizgys, paspalvintas;

Tomas Venclova „Vilenica“ premijos laureatas

Tomas Venclova
Jono Kuprio nuotrauka

Išėivijos gyvenime kol kas liko nepastebėtas neeilinis kultūrinis įvykis. Pernai rugsėjo 15 dieną Tomui Venclovai buvo suteikta garsioji „Vilenica“ premija, kurią skiria slovenų rašytojų draugijos paskirta jurij komisija po konsultacijų su specialistais iš įvairių Europos šalių. Premijos statute sakoma, jog ji duodama už „nepaprastus pasiekimus“ – už Vidurio Europos kultūros erdvėje sukurtus veikalus, „kurie ypatingu įtaigumu išreiškia tautų nuo Baltijos iki Adrijos, nuo Berno iki Belgrado žmogišką ir kultūrinę patirtį“. „Vilenica“ svarbą liudija ir ankstesniųjų laureatų reputacija: italas Fulvio Timizze, austras Peter Handke, čekas Jan Skacel ir vengras Peter Esterhazy.

Slovėnijoje Venclova atrado labai didelį dėmesį Lietuvai, sukuria nepriklausomybės siekian-

tys slovenai identifikuoja. Baltijos valstybės slovenams ne „Rytų“ ar „sovietinė“ teritorija, bet Vidurio Europos šalys. Anot „Vilenica“ premijos statuto, Vidurio

Naujos knygos

• **Zenonas Ivinskis. RINKTINIAI RAŠTAI III.** Lietuvių kovos su vokiečių riteriais XIII-XV amž. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija. 1989. Redagavo Paulius Jatulis. Leidinys didelio formato, 586 puslapiai. Kaina nepažymėta. Užsakymus siųsti šiuo adresu: L.K.M. Akademijos reikalų vedėjui, Piazza della Pilotta 4, 00187 Roma, Italia.

Lietuvių katalikų mokslo akademija, leisdamas tomas po tomo istoriko Zenono Ivinskio raštus, šiuo savo leidybiniu užmoju atneša milžiniško svorio indelį mūsų tautos kultūrinį aruodą. Juk tai yra Nepriklausomybės laikų augintinio, per anksti mirusio mokslininko istoriko profesoriaus Zenono Ivinskio labai akylių žvilgsniai šį kartą į viduramžių mūsų tautos praeitį, į tuos herojiškuosius du šimtus metų ištisinės kovos prieš vokiškuosius grobuonis. Prieš šį Lietuvos ir Kryžiuočių ordino poros šimtų metų karą, galima

sakyti, nublinksta ir Prancūzijos – Anglijos šimto metų karas. O Ivinskio rinktinių raštų tomai ypač reikalingi dabar, kai tauta kovoja su vokiečiais.

Susipažinimui su knygos turiniu štai jos pagrindiniai skyriai. Lietuvos istorija iki 1422 metų. XIII-ojo amžiaus lietuvių – tikra karių tauta. Kalavijuočių ordinas. Kryžiuočių ordinas. Vokiečių ordino magistras ir kiti pareigūnai. Vokiečių ordino pilys. Vokiečių ordinas ir Lietuva. Litausche Wegeberichte. Lietuvių pilys. Lietuvos kunigaikštiai ir kilmieji. Iškiliųjų valdovų žygiai. Žymesnės kautynės su kryžiuočiais. Žemaičių klausimas ir Žalgirio kautynės. Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų. Taikos sutartys ir taikintojai. Kova – lietuvių tautos egzistencijos svarbiausias veiksnys. Herojiškieji momentai Lietuvos istorijoje. Tokia temų įvairovė užbaigiama dar niekur iki šiol nespausdintu Zenono Ivinskio straipsniu apie vokiečių ir lietuvių santykius iki paskiausio karo laikų. Knygos finaliniai priedai dar yra dirstelėjimai: į Ober-Ost, į Isenburg-Birstein ir į vokiečių dėmesį Lietuvos istorijai.

Pagirtinas ir viso šio ivinskio tomo redaktoriaus istorikas Paulius Jatulis. Knyga paruošta profesionaliai. Taipgi reikėjo daug ir akyiai redaktoriui pasidaruoti, rikiuojant pabaigos puslapiuos bibliografines bei kitokias nuorodas, darant asmenvardžių ir vietovardžių sąrašą. Visa tai šio trečiojo tomo gale užkloja net 55 puslapiai.

(k. brd.)

• **Birutė Pūkelevičiūtė. ATRADIMO RUDUO.** Poezija. Darna, 1990. Tapyba: Kazys Velska. Grafika: Juozas Sodaitis.

Europa yra ne tiek geografinė, kiek kultūrinė erdvė. Ją apibrėžia ir apsprendžia ypatingi intelektualiniai ir kultūriniai Vidurio Europos išgyvenimai, tolerancijos, neagresyvumo, abipusio supratimo ir pliuralizmo idėjos, daugialypumo principas. Visa tai padeda formuoti ir šioje erdvėje gyvenančių autorių veikalai.

Premijos įteikimo išikilmės vyko požeminėje oloje „Vilenica“ prie pat Italijos-Jugoslavijos (Slovėnijos) sienos. Laureato knyga per metus laiko turi būti išleista slovenų kalba. Numatoma ją taip pat išleisti vokiškai (Austrijoje). Premijos šventė sutraukė 150 rašytojų iš 25 šalių. Iš Lietuvos buvo atvykę Judita Vaičiūnaitė, Eugenijus Ignatavičius, Kornelijus Platelis, Rolandas Rastauskas ir Saulius Tomas Kondrotas. Taip pat dalyvavo latvių poetas, buvęs rezistentas ir politinis kalnys, Knuts Skujenieks, gerai kalbąs lietuviškai. Visi jie šventėje skaitė savo kūrybos.

Simpoziumas „The Baltic Crisis“

(Atkelta iš 2 psl.)

nusisuku. Jūs negalite siūlyti tik praeitį. Jūs turite stumti ir stumdyti. Jūs turite kišti nosį į kitų žmonių reikalus. Kitaip nesulauksite dėmesio iš platesnės publikos. Jūs turite pasakoti savo pasakojimą, ir aš noriu jums padėti, baigė David Roth.

Simpoziumas „The Baltic Crisis“ buvo įdomus ir prasmingas Kovo Vieniuklosios renginys Chicago'je. Labai vertingas buvo bandymas įjungti daugelio tautinių grupių atstovus. Scenos fone skaidrių projektorius nuolat rodė pakaitomis Baltijos valstybių tautines vėliavas. Bendrą Baltijos tautų padėtį akcentavo taip pat Norvegijos ir Islandijos konsulatų atstovai salėje.

(a.a. ll.)

Laiškas išeivijos dailininkui

(Atkelta iš 3 psl.)

irengtoje Dailės muziejaus galerijoje, kuri, deja, liko blankiausiu parodos komponentu. Judėdamas nauju pasieniu, žvilgsniu užkliuvau už Daivos Karužaitės surrealistinės pastelės „Pasidavimas“ (1989), asambliazų „Gimimas“ (1984) ir „Kryžius“ (1985). Įvairiais aspektais dailininkė gilinausi į žmogaus – gyvulio, gyvenimo – mirties sąsajas. Originalumų patraukė asambliazų forma, supinta iš tekstilės, daiktų ir lavonų liekanų, balansuojanti ant liaudies meno, kičo ir avantgardo ribos. Tuom ir žavi. Antras stiprus akcentas – Jolantos Janavičiūtės piešinys „Moters dalis“ (1988). Reto laisvumo ir išraiškingumo variacija to paties pavadinimo instaliacijos tema.

Moteriškojo papuošalo perlai žiba didžiojoje Lemont'o muziejaus salėje. Audronės Ambrozaitytės „Blue Heaven Door“ (1987) išsiskiria įtaigia simbolių kalba. Dailininkė režisuoja gyvybės ženklų ir nežemiškai šaltos erdvės dialogą. Menininkė aktualizuoja filosofines, pačias komplikuočiausias žmonijos problemas lakoniškais, primityvistiniais vaizdais. Neieškodama atsakymo, dar kartą primena Didžiąją Paslaptį. Tapytoja įkomponuoja siužetinę sceną amžinuose gyvenimo vartuose – rėmuose, tarsi atsiribodama nuo tiesioginio dalyvavimo, likdama stebėtoja. Šis apsidraudimo niuansas labai suvažina tykojančio prikišti perduto literatūriškumo ir vulgarumo

grėsmę.

Marija Strasevičienė nepretenzingomis, ironiškais abstrakcijomis stoja šalia geriausių ne tik lietuvių, bet ir šiaip dailininkų. Ji dirba nuosekliai, savo sumanytas gyvendina labai išraiškingai. Toks įspūdis, kad Marijai idėjos atsiranda kūrybos proceso metu. Jas diktuoja iš pasamones kylantys formų santykiai. Ir nuostabiausia, kad pirminis vitališkas chaosas aktyve virsta logiška, preciziškai (i) įkūnyta realybe. Autorė nemano, jog likimas leis sukurti vienintelį paveikslą gyvenime – neskuba popieriuje ar drobėje fiksuoti visko iškart. Kiekvienas jos darbas – lyg savarankiška prasminga frazė, ne užgožianti ir nekartojanti kitų. 1977-aisiais: „Cha cha“ – juokiasi dailininkė iš savęs ir parodos lankytojo, besipiktinančio tautinės vėliavos spalvų kvadratėliais. 1984-aisiais žaismingai užstričiuoja lapą „Pilnai, iki galo“, aukštindama sterilią džiugėsio erdvę. 1990-aisiais išradinai improvizuoja „Pravažiavimų“ (Thruways) tema, inspiruodama asociacijas judėjimo – gyvenimo – prasmės motyvais. Ankstesniuose darbuose pasireiškęs dailininkės abstrakčių kompozicijų polinkis į konkretumą „Pravažiavimuose“ demonstruojamas atvirai. Objektai tampa labiau apčiuopiami. Praeityje ypačiai estetizuotą plokštumą keičia gilios erdvės iliuzija, pastatyta ant linijinės perspektyvos elementų. Įdomu, kad, didėjant konkre-

„Kelionės – Millesgarden“, 1989, medžio raizgys, paspalvintas; „Motina Gamta Nr. 17“, 1989, aliejus; „Motina Žemė Nr. 5“, 1990, aliejus.

Vytauto Jasinevičiaus nuotrauka

ATTITAIŠYMAI

Draugo kultūrinio priedo 1991 m. kovo mėn. 2 d. numeryje po įdėta prie straipsnio „Algirdo Gustaičio karo meto dienoraščiai“ nuotrauka parašas turėjo būti: „Knygos autorius Algirdas Gustaitis, Rūta Kleva Vidžiūnienė ir Santaros žurnalo redaktorius Romualdas Norkus (ne rašytojas Stasys Kašauskas) iš Lietuvos“.

Prėjusio šeštadienio kultūrinio priedo laidoje (1991 m. kovo mėn. 16 d.) Henriko Nagio eilėrašcio „Susitikimas“ paskutinis posmas turėjo skambėti šitaip:

nes nei tu žodžių ieškotuju,
anei to sapno regėto,
nors ir kažin kaip trokštum ju
vėlei surast negalėtum.